

DOI: 10.31648/kpp.11611

Maria Gajek

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0009-0001-1379-6779

marysiagajek36@gmail.com

Jakub Bieranowski

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0009-0000-0018-6050

jakub.bieranowski@onet.pl

Skutki odwołania darowizny w świetle majątkowego ustroju małżeńskiego w polskim prawie cywilnym

Wstęp

Celem artykułu jest analiza problematyki dopuszczalności odwołania umowy darowizny dokonanej na rzecz małżonków, a także skutki jej odwołania, gdy rażącej niewdzięczności dopuścił się jeden z małżonków, w sytuacji gdy darowizna została dokonana do ich wspólnego majątku, oraz kwestia odwołania darowizny, którą małżonkowie wykonali z ich majątku wspólnego, gdy uprawnienie do jej odwołania przysługuje tylko jednemu małżonkowi. Literatura i orzecznictwo nie zajmuje jednolitego stanowiska co do ww. zagadnień. Z jednej strony majątek wspólny małżonków w czasie trwania małżeństwa jest niepodzielny, co wiąże się z ochroną interesów rodziny, z drugiej zaś strony zapewniona jest ochrona interesów darczyńcy poprzez uprawnienie do odwołania darowizny¹.

Odwołanie darowizny dokonanej na rzecz małżonków

Przed przystąpieniem do szczegółowych rozważań na temat skutków odwołania darowizny w kontekście majątkowego ustroju małżeńskiego warto najpierw przeanalizować zastrzeżenia pojawiające się w nauce prawa dotyczące samej możliwości odwołania

¹S. Solarski, *Odwołanie darowizny*, Warszawa 2019, s. 248.

darowizny, która została dokonana na rzecz małżonków². Kwestia odwołania darowizny nie powinna wzbudzać zbyt dużych niepewności, jeśli została ona dokonana do majątków osobistych każdego z małżonków. W takiej sytuacji stosuje się wprost art. 898 § 1 i 2 Kodeksu cywilnego, który przyznaje darczyńcy uprawnienie do odwołania darowizny wobec niewdzięcznego obdarowanego małżonka oraz umożliwia żądanie przeniesienia własności rzeczy z powrotem na darczyńcę³. Sytuacja komplikuje się, gdy zgodnie z art. 33 pkt 2 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego darczyńca zdecyduje, że darowizna stanie się częścią majątku wspólnego małżonków⁴. W związku z tym w doktrynie powstały dwie konkurujące ze sobą koncepcje. Zgodnie z pierwszą z nich dopuszczalność odwołania darowizny istnieje jedynie wtedy, gdy oboje małżonkowie wykazali się rażącą niewdzięcznością wobec darczyńcy⁵. Natomiast druga koncepcja zakłada, że dopuszczalność odwołania darowizny może dotyczyć tylko jednego z małżonków, który wykazał rażącą niewdzięczność, mimo że przedmiot darowizny został włączony do ich majątku wspólnego⁶.

Za przyjęciem pierwszej koncepcji przytacza się następujące argumenty:

- 1) Brak jakichkolwiek uzasadnień w judykaturze, które wyjaśniałyby twierdzenie, iż jednostronne oświadczenie woli darczyńcy odwołujące darowiznę mogłoby stanowić odstępstwo od zasady niepodzielności wspólnego majątku małżonków. Zgodnie z art. 35 KRO w czasie trwania wspólności majątkowej żaden z małżonków nie może żądać podziału majątku wspólnego, samodzielnie rozporządzać nim lub zobowiązywać się do takiego rozporządzenia, a co za tym idzie, uniemożliwia odwołanie darowizny wyłącznie wobec jednego z małżonków⁷.
- 2) Ochrona dobra rodziny, która uniemożliwia odwołanie darowizny tylko wobec jednego z małżonków, gdyż powodowałoby to, że drugi małżonek byłby wówczas narażony na uszczuplenie wspólnego majątku, spowodowane działaniami małżonka, za które nie powinien ponosić odpowiedzialności⁸.
- 3) Zgodnie z art. 35 KRO przedmiotem darowizny jest świadczenie niepodzielne, dlatego też odwołanie darowizny nie jest możliwe jedynie wobec jednego z małżonków⁹.

²Por. A. Szpunar, *Glosa do uchwały SN z dnia 18 lutego 1969 r., III CZP 133/68*, „Nowe Prawo” 1970, nr 7–8, s. 1180; idem, *Kilka uwag o odwołaniu darowizny*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1987, nr 3, s. 14.

³Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. z 2024 r., poz. 1061 ze zm.), dalej jako KC.

⁴Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2023 r., poz. 2809 ze zm.), dalej jako KRO.

⁵A. Szpunar, *Odwołanie darowizny w stosunku do jednego z małżonków*, „Palestra” 1976, nr 8–9, s. 33–34.

⁶Por. S. Babiarz, *Spadek i darowizna w prawie cywilnym i podatkowym*, Warszawa 2012, s. 241; W. Cza-chórski, A. Brzozowski, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2009, s. 555; T.A. Filipiak, *Darowizna własnościowego spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego*, Warszawa 1988, s. 83; S. Solarski, *Glosa do postanowienia SN z dnia 15 lutego 2012 r., I CSK 284/11*, „Rejent” 2014, nr 7, s. 114–115; L. Stecki, *Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, [w:] J. Rajski (red.), *Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, seria: System Prawa Prywatnego, t. 7, Warszawa 2006, s. 360; idem, *Glosa do uchwały SN z dnia 18 lutego 1969 r., III CZP 133/68*, „Nowe Prawo” 1970, nr 9, s. 1353–1357.

⁷Por. A. Szpunar, *Odwołanie...*, s. 33–34.

⁸Idem, *Kilka uwag...*, s. 15.

⁹Idem, *Glosa...*, s. 1180–1185.

- 4) Ostatni z argumentów ma charakter słusznościowy, który wskazuje na to, że darczyńca, przekazując darowiznę na majątek wspólny małżonków, powinien być świadomy ryzyka uszczuplenia swoich praw¹⁰.

Za drugą koncepcją, wedle której odwołanie darowizny jest dopuszczalne jedynie w stosunku do jednego z małżonków, mimo włączenia jej do majątku wspólnego, przemawiają następujące argumenty:

- 1) Regulacja art. 35 pkt 2 KRO nie wyklucza możliwości odwołania darowizny wyłącznie wobec jednego z małżonków. Zwrotne przeniesienie przez małżonka własności rzeczy jest jedynie skutkiem wcześniejszego odwołania darowizny. Oświadczenia nie należy traktować jako rozporządzenia udziałem w majątku wspólnym, lecz jako konsekwencję uprzedniego odwołania darowizny¹¹.
- 2) Treść art. 898 § 1 KC, określająca przesłanki odwołania darowizny, nie wprowadza żadnych ograniczeń przedmiotowych ani podmiotowych, wobec czego darowizna dokonana do majątku wspólnego małżonków nie może ograniczać darczyńcy w uprawnieniu do odwołania darowizny¹².
- 3) Twierdzenie o niepodzielności świadczenia małżonka, które zobowiązany jest spełnić na skutek odwołania darowizny wyłącznie wobec niego, nie znajduje podstaw w przepisach prawa¹³. Art. 379 § 2 KC definiuje świadczenie podzielne, jako takie, które może być spełnione bez dokonania istotnej zmiany przedmiotu lub jego wartości. Zatem o niepodzielności świadczenia nie decyduje to, że świadczenie wynika z odwołania darowizny wykonanej na rzecz majątku wspólnego małżonków, lecz istotna jest wartość i charakter przedmiotu świadczenia. W związku z powyższym co do zasady nie ma przeszkód, aby darowizna została odwołana wobec jednego z małżonków.

Znaczące jest drugie z zapatrywań, które dopuszcza możliwość odwołania darowizny, mimo dokonania jej na rzecz majątku wspólnego małżonków. Odwołanie to może dotyczyć jednego z małżonków, który wykazał rażącą niewdzięczność wobec darczyńcy. Przeciwny pogląd ma istotną wadę, polegającą na tym, że niewdzięczny małżonek byłby zobowiązany do powrotnego przeniesienia własności kosztem majątku wspólnego małżonków¹⁴.

Obowiązek zwrotu wartości darowizny, który ciąży na niewdzięcznym małżonku, nie narusza zakazu wynikającego z art. 35 KRO, gdyż nie odnosi się do przedmiotów objętych współwłasnością łączną małżonków¹⁵. Ponadto zarzut mówiący o tym, że dopuszczalność odwołania darowizny w stosunku do rażąco niewdzięcznego małżonka narusza dobro rodziny, należy uznać za bezzasadny. Stwierdzenie to ma oparcie

¹⁰ Por. idem, *Kilka uwag...*, s. 14.

¹¹ Por. uchwała SN z 18 lutego 1969 r., sygn. akt III CZP 133/68, Lex nr 908; L. Stecki, *Glosa...*, s. 1353–1357.

¹² Por. T.A. Filipiak, op. cit., s. 83.

¹³ M. Warciński, *Skutki odwołania wykonanej darowizny w świetle przepisów o małżeńskiej wspólności majątkowej*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2007, nr 2, s. 411.

¹⁴ S. Solarski, op. cit., s. 251.

¹⁵ Ibidem, s. 251–252.

w założeniu, że małżonek będący zobowiązanym do zwrócenia wartości darowizny dokona tego z majątku wspólnego małżonków. Natomiast może również świadczyć ze swojego majątku osobistego. Wybór zależy od ustaleń między małżonkami, które są ich wspólną decyzją. W przeciwnym wypadku, gdyby decyzje nie były wspólne, pokrzywdzony małżonek może sprzeciwić się decyzjom podjętym przez drugiego małżonka, jeżeli naruszają ich wspólne interesy, na podstawie art. 361 KRO. Przedstawione argumenty na poparcie tezy, stanowiącej, że niedopuszczalne jest odwołanie darowizny z przyczyn leżących po stronie jednego z małżonków, który okazał się być rażąco niewdzięczny, nie są wystarczającym uzasadnieniem, aby móc pozbawić darczyńcę prawa do odwołania darowizny. Dlatego teza ta jest nietrafna¹⁶.

Skutki odwołania darowizny

Co do zasady darowizna przekazana jednemu z małżonków na podstawie art. 33 pkt 2 KRO staje się częścią majątku osobistego obdarowanego małżonka. Natomiast przepis ten daje możliwość darczyńcy do przekazania darowizny również do majątku wspólnego małżonków. W takiej sytuacji odwołanie darowizny ulega komplikacji, ponieważ należy pogodzić dwie wartości – zasadę stałości, która charakteryzuje majątek wspólny małżonków, oraz uprawnienie darczyńcy do odwołania dokonanej darowizny, gdy obdarowany wykaże się rażąco niewdzięcznością względem niego. Doprowadziło to do ukształtowania dwóch odmiennych poglądów dotyczących skutków odwołania darowizny, która została dokonana do majątku wspólnego małżonków. Pierwsza z koncepcji zakłada, że odwołanie darowizny powoduje przeniesienie przedmiotu umowy darowizny z majątku wspólnego do majątków osobistych każdego z małżonków, równo po połowie¹⁷. W rezultacie rażąco niewdzięczny małżonek jest zobowiązany do zwrócenia swojego udziału darczyńcy¹⁸. Wówczas przedmiot darowizny staje się współwłasnością darczyńcy i drugiego małżonka w udziałach wynoszących po jednej drugiej. Przyjmuje się, że fundament tej koncepcji stanowi przekonanie, iż względy aksjologiczne rozstrząsają szczególną ochronę nad osobą darczyńcy. Z uwagi na nieodpłatny charakter jego świadczenia powinien on mieć możliwość odzyskania w naturze przedmiotu darowizny, co umożliwia przywrócenie stanu poprzedniego nim darowizna została dokonana¹⁹. Treść art. 898 § 1 KC nie narzuca ograniczeń podmiotowych ani przedmiotowych,

¹⁶Ibidem, s. 252.

¹⁷Por. uchwały SN: z 18 lutego 1969 r., sygn. akt III CZP 133/68; z 28 września 1979 r., sygn. akt III CZP 15/79, Lex nr 2435; z 31 marca 2016 r., sygn. akt III CZP 72/15, LEX nr 2008734; S. Babiarz, op. cit., s. 215; M. Golecki, *Odwołanie darowizny wykonanej w stosunku do jednego z małżonków*, „Przegląd Notarialny” 2003, Nr 2, poz. 17; L. Konieczny, A. Maziarz, *Umowa darowizny jako podstawa wpisu w księdze wieczystej*, Warszawa 2011, s. 93; J. Pietrzykowski, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 383–384; M. Safjan, *Art. 450–1088. Przepisy wprowadzającej*, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny – komentarz*, t. 2, Warszawa 2015, s. 867; L. Stecki, *Glosa...*, s. 1354; idem, *Darowizna*, Warszawa 1998, s. 272–275; idem, [w:] J. Rajski (red.), op. cit., s. 359–360; M. Warciński, *Skutki...*, s. 413–414.

¹⁸Zgodnie z art. 405 KC, do którego odsyła art. 898 § 2 KC, regulujący odwołanie darowizny.

¹⁹Por. M. Warciński, *Skutki...*, s. 414; idem, *Glosa do postanowienia SN z dnia 15 lutego 2012 r., I CSK 284/11*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2012, nr 1, s. 20.

zatem odwołanie darowizny jest możliwe także wobec przedmiotów, które znajdują się w majątku wspólnym małżonków²⁰. Za przyjęciem tej tezy wskazuje się również fakt, iż darczyńca nie dokonałby darowizny na rzecz majątku wspólnego małżonków, gdyby wiedział, że jeden z małżonków wykaże się rażącą niewdzięcznością. W takiej sytuacji dokonałby darowizny do majątku osobistego wybranego małżonka²¹.

Według drugiego poglądu odwołanie darowizny dokonanej do majątku wspólnego małżonków nie wywołuje skutków rzeczowych, na mocy art. 898 § 2 w zw. z art. 405 KC. Ponadto zobowiązuje rażąco niewdzięcznego małżonka do zwrotu połowy wartości wykonanej darowizny²². Powyższe stanowisko zajął Sąd Najwyższy, wskazując, że odwołanie darowizny prowadzi do skutków zobowiązujących. W konsekwencji nie może z mocy prawa spowodować przeniesienia przedmiotu darowizny objętej majątkową wspólnością małżeńską do majątku osobistego jednego z nich²³. Drugi argument przemawiający za powyższą koncepcją wskazuje, że uznanie skutku rzeczowego odwołania darowizny byłoby naruszeniem art. 35 i 42 KRO²⁴. Doprowadziłoby to do przyznania darczyńcy możliwości do rozporządzania udziałem objętym współwłasnością łączną małżonków oraz możliwością zaspokojenia wierzytelności osoby trzeciej z udziału małżonka objętego majątkiem wspólnym. Stanowiłoby to obejście ustawy, co skutkowałoby nieważnością czynności prawnej zgodnie z dyspozycją art. 58 § 1 KC²⁵. Kolejną istotną kwestią jest ochrona wierzycieli, którzy mogą skorzystać z uprawnień wynikających z art. 41 § 1 KRO. Na mocy tej regulacji wierzyciel, w celu zaspokojenia swojej wierzytelności, może żądać spełnienia świadczenia również z majątku wspólnego małżonków. Jeżeli odwołanie darowizny spowodowałoby przejście składników majątkowych do majątków osobistych małżonków, wówczas ograniczona zostałaby możliwość skorzystania przez wierzyciela z powyższego przepisu²⁶.

Gdyby uznać, że odwołanie darowizny dokonanej do majątku wspólnego małżonków wywołuje skutki rzeczowe, należałoby przyjąć, iż spowodowałoby to odmienne skutki prawne, zależnie od tego czy zostało skierowane wobec jednego, czy obojga małżonków²⁷. Jeżeli darowizna została odwołana wobec obojga małżonków, wywołuje to skutek obligacyjny, są oni zobowiązani do przeniesienia własności przedmiotu darowizny z powrotem na darczyńcę. Natomiast odwołanie darowizny wobec jednego z małżonków wywołuje skutki rzeczowe, co powoduje, że przedmiot darowizny przechodzi z majątku wspólnego do majątków osobistych każdego z małżonków, a następnie wywołuje skutek

²⁰ M. Safjan, op. cit., s. 867.

²¹ L. Stecki, *Glosa...*, s. 1356.

²² Por. T.A. Filipiak, op. cit., s. 84; Z. Gawlik, *Zobowiązania. Część szczególna*, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3, Warszawa 2014, s. 1368; S. Rejman, [w:] Z. Resich (red.), *Kodeks cywilny – komentarz*, Warszawa 1972, s. 1746; postanowienia SN: z 15 lutego 2012 r., sygn. akt I CSK 284/11, Lex nr 1129356; z 9 kwietnia 2015 r., sygn. akt V CSK 444/14, Lex nr 1750150.

²³ Uchwała SN z 7 stycznia 1967 r., sygn. akt III CZP 32/66, OSPiKA 1969, Nr 5, poz. 97.

²⁴ Por. postanowienie SN z 15 lutego 2012 r., sygn. akt I CSK 284/11.

²⁵ Por. M. Sychowicz, [w:] K. Piasecki (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 219.

²⁶ Zob. postanowienie SN z 15 lutego 2012 r., sygn. akt I CSK 284/11.

²⁷ Por. Warciński, *Skutki...*, s. 413.

obligacyjny, zobowiązując rażąco niewdzięcznego małżonka do przeniesienia udziału w prawie własności przedmiotu darowizny²⁸.

Kolejnym argumentem popierającym drugą koncepcję jest zmiana współwłasności łącznej na współwłasność ułamkową, a kolejno powstanie na przedmiocie darowizny współwłasności między drugim małżonkiem a darczyńcą. Może to kolidować z interesami, jak i wolą drugiego małżonka, który jest niewinny²⁹. Sąd Najwyższy wydał orzeczenie, w którym wskazał na treść art. 898 § 2 zdanie pierwsze KC, odwołujące do regulacji o bezpodstawnym wzbogaceniu, przedstawiając rozwiązanie. Na podstawie art. 405 KC „ten, kto bez podstawy prawnej uzyskał korzyść majątkową kosztem innej osoby, obowiązany jest do wydania korzyści w naturze, gdyby to nie było możliwe do zwrotu jej wartości”. Sąd Najwyższy przyjął, że zwrot przedmiotu darowizny w naturze nie jest możliwy, gdyż jest on składnikiem majątku wspólnego małżonków na mocy art. 35 KRO. Rażąco niewdzięczny małżonek powinien zatem zwrócić darczyńcy połowę wartości przedmiotu darowizny, zgodnie z dyspozycją art. 405 KC³⁰. Stanowisko to znajduje akceptację wśród części przedstawicieli doktryny, niemniej jednak było już analizowane we wcześniejszej literaturze, gdzie spotkało się również z krytycznymi uwagami³¹. Podkreślano, że takie rozwiązanie wiązałoby się z poniesieniem kosztów z majątku wspólnego małżonków, co obciążałoby ekonomicznie również niewinnego małżonka³².

Mimo przeciwnego stanowiska, które przyjął Sąd Najwyższy, drugie spośród konkurencyjnych stanowisk zdaje się być bardziej przekonujące³³. Zakłada ono, że w wyniku odwołania darowizny nie powstają skutki rzeczowe polegające na przeniesieniu darowanego przedmiotu z majątku wspólnego do majątków osobistych małżonków. Zmiany takie w majątku małżonków mają zatem charakter rozporządzający³⁴.

Orzecznictwo

Nie można pominąć faktu, że w analizie wpływu na kształtowanie orzecznictwa sądów powszechnych istotne znaczenie miały uchwały Sądu Najwyższego, wedle których odwołanie darowizny dokonanej do majątku wspólnego małżonków skutkowało przejściem przedmiotu darowizny z majątku wspólnego małżonków do ich majątków osobistych. Natomiast zmiana stanowiska pojawiła się wraz z późniejszym postanowieniem Sądu Najwyższego³⁵. Stanowisko to miało wpływ na orzecznictwo sądów powszechnych,

²⁸S. Solarski, op. cit., s. 258.

²⁹Por. postanowienie SN z 9 kwietnia 2015 r., sygn. akt V CSK 444/14.

³⁰Postanowienie SN z 15 lutego 2012 r., sygn. akt I CSK 284/11, Lex nr 1129356.

³¹Por. S. Rejman, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 18 lutego 1969 r., III CZP 133/68*, „Nowe Prawo” 1971, nr 6, s. 977–978.

³²Por. L. Stecki, *Glosa...*, s. 1355.

³³Uchwała SN z 31 marca 2016 r., sygn. akt III CZP 72/15, Lex nr 2008734.

³⁴Por. Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2009, s. 221.

³⁵Uchwały SN: z 28 września 1979 r., sygn. akt III CZP 15/79, Lex nr 2435, z 18 lutego 1969 r., sygn. akt III CZP 133/68, Lex nr 908; por. postanowienie SN z 15 lutego 2012 r., sygn. akt I CSK 284/11, Lex nr 1129356.

znajdując odzwierciedlenie w późniejszych wyrokach³⁶. Przyjęto pogląd, zgodnie z którym odwołanie darowizny dokonanej do majątku wspólnego małżonków, na podstawie art. 898 § 2 KC w zw. z art. 405 KC, zobowiązuje rażąco niewdzięcznego małżonka do zwrotu połowy wartości przedmiotu darowizny. Można wnioskować, że przyjęty pogląd odpowiada obecnym potrzebom społecznym oraz znajduje uzasadnienie w zmieniającej się rzeczywistości, zwłaszcza w kontekście rosnącej zamożności społeczeństwa³⁷.

Należy uwzględnić konsekwencje, które wynikają z przyjęcia koncepcji, mówiącej o dopuszczalności odwołania darowizny wobec małżonka, który wykazał się rażącą niewdzięcznością, i nałożeniu na niego obowiązku zwrotu odpowiedniej wartości przedmiotu darowizny. Jeżeli wykona on zobowiązanie kosztem majątku wspólnego, będzie to miało niekorzystny wpływ na sytuację majątkową drugiego niewinnego małżonka, gdy nastąpi ustanie wspólności majątkowej małżonków. Stanie się tak, ponieważ masa majątkowa poddana podziałowi będzie zmniejszona z winy jedynie drugiego małżonka. W takiej sytuacji, na mocy art. 45 § 1 i 3 KRO, pokrzywdzony małżonek będzie mógł żądać zwrotu wartości kosztów, jakie rażąco niewdzięczny małżonek poniósł z majątku wspólnego małżonków, aby spłacić osobisty dług³⁸.

Odwołanie darowizny dokonanej przez małżonków

Warto również rozważyć możliwość oraz skutki prawne, które wiążą się z odwołaniem darowizny dokonanej przez obojga małżonków z ich wspólnego majątku, jeżeli obdarowany wykazał się rażącą niewdzięcznością wobec jednego z nich. Sytuacja, w której obdarowany okazał rażącą niewdzięczność wobec obojga darczyńców, nie powinna wzbudzać wątpliwości, ponieważ wprost stosuje się tu art. 898 § 1 KC. Wówczas każdy z małżonków powinien odwołać darowiznę, natomiast obdarowany powinien zwrócić im przedmiot darowizny. Zagadnienie bardziej się komplikuje, w sytuacji gdy obdarowany dopuścił się rażącej niewdzięczności tylko wobec jednego z małżonków darczyńców. W kontekście omawianego zagadnienia w nauce prawa oraz orzecznictwie wyłoniły się dwa odmienne poglądy³⁹.

Zgodnie z pierwszą koncepcją małżonek, wobec którego obdarowany dopuścił się rażącej niewdzięczności, ma prawo odwołać darowiznę w odpowiedniej części i nie potrzebuje do tego zgody swojego współmałżonka darczyńcy. Natomiast obdarowany jest zobowiązany zwrócić stosowną część darowizny małżonkowi, który zdecydował się ją odwołać⁴⁰. W takiej sytuacji darowiznę można odwołać w części która odpowiada

³⁶ Wyroki SA: z 24 września 2015 r., sygn. akt I ACa 409/15, Lex nr 1808629; z 21 listopada 2012 r., sygn. akt I ACa 514/12, Lex nr 1254278; z 6 marca 2013 r., sygn. akt I ACa 66/13, Lex nr 1294776; z 11 czerwca 2014 r., sygn. akt I ACa 1581/13, Lex nr 1496471.

³⁷ S. Solarski, op. cit., s. 263.

³⁸ Ibidem, s. 263–264.

³⁹ Ibidem, s. 264.

⁴⁰ Por. uchwała SN z 10 sierpnia 1988 r., sygn. akt III CZP 67/88, Lex nr 3496; S. Babiarz, op. cit., s. 241; W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, op. cit., s. 555; Ł. Konieczny, A. Maziarz, op. cit., s. 94; M. Safjan, op. cit., s. 868; A. Szpunar, *Przesunięcia między majątkiem wspólnym i odrębnym małżonków*, „Nowe Prawo” 1989, nr 2–3, s. 14.

udziałowi małżonka we wspólności majątkowej małżeńskiej po jej ustaniu⁴¹. Wynika to z faktu, iż w momencie dokonania darowizny z majątku wspólnego małżonków przedmiot darowizny przestaje być częścią tego majątku⁴².

Przyjęcie odmiennego poglądu prowadziłoby do zróżnicowania możliwości odwołania darowizny, w zależności od tego, czy obdarowany okazał rażącą niewdzięczność wobec obojga małżonków, czy wobec jednego z nich. Jeżeli w tej sytuacji małżonkowi, wobec którego doszło do rażącej niewdzięczności, nie przyznano by prawa do odwołania darowizny, byłoby to sprzeczne z art. 898 § 1 KC. Przepis ten nie wprowadza żadnych podmiotowych ani przedmiotowych ograniczeń co do możliwości odwołania darowizny⁴³.

Odwołanie darowizny powoduje powstanie współwłasności ułamkowej między obdarowanym a małżonkiem, który odwołał darowiznę. Nie zmienia to sytuacji prawnej współmałżonka, który nie odwołał darowizny wykonanej z majątku wspólnego. Nie posiada on też żadnych praw do części przedmiotu darowizny, którą odwołał jego małżonek, ponieważ w momencie dokonania darowizny jej przedmiot wyszedł z majątku wspólnego małżonków, zgodnie z art. 37 § 1 pkt 4 KRO. Do odwołania darowizny nie jest wymagana zatem jego zgoda. W pozostałym zakresie małżonkowie dalej są objęci majątkową wspólnością małżeńską.

Konkurencyjny pogląd mówi o tym, że odwołanie darowizny, która została dokonana z majątku wspólnego małżonków jest dopuszczalne od momentu ustania wspólności majątkowej małżeńskiej. Dzięki temu każdy z małżonków będzie sam decydował o swoim majątku⁴⁴. Argumentem popierającym tę tezę jest brak skutków rzeczowych odwołania darowizny, w związku z tym zakłada się, że jeśli przedmiot darowizny jest objęty majątkiem dorobkowym jednego z małżonków, to prawo do odwołania darowizny jest możliwe w chwili ustania wspólności majątkowej⁴⁵.

Za zasadny powinno uznać się pierwszy z przedstawionych poglądów, który mówi o tym, że dopuszczalne jest odwołanie darowizny wykonanej przez małżonków z ich majątku wspólnego, jeżeli obdarowany okazał rażącą niewdzięczność tylko wobec jednego z małżonków, bez uzyskania zgody drugiego małżonka. Nie można przyjąć drugiego zapatrywania, zakładającego, że przedmiot darowizny objęty jest majątkiem wspólnym małżonków, gdyż wychodzi on z majątku wspólnego z chwilą dokonania darowizny przez małżonków, a więc nie podlega regulacjom dotyczącym wspólności majątkowej małżeńskiej. Każdy z darczyńców jest odrębnym podmiotem umowy darowizny, co oznacza, że oboje mają osobiste uprawnienia do jej odwołania, dlatego też sytuacja odwołania darowizny powoduje nabycie przedmiotu darowizny w udziale, jaki przysługuje małżonkowi w majątku wspólnym z chwili dokonania umowy darowizny. Aspekty aksjologiczne przemawiają przeciwko odmówieniu współmałżonkowi uprawnienia do odwołania darowizny tylko z tego powodu, że w momencie jej wykonania

⁴¹ Por. uchwała SN z 10 sierpnia 1988 r., sygn. akt III CZP 67/88, Lex nr 3496.

⁴² Por. M. Safjan, op. cit., s. 868.

⁴³ S. Solarski, op. cit., s. 265.

⁴⁴ Por. uchwała SN z 11 stycznia 1996 r., sygn. akt III CZP 191/95, Lex nr 23718; S. Dmowski, *Zobowiązania*, [w:] G. Bieniek (red.), *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, t. 2, Warszawa 2009, s. 946.

⁴⁵ Por. uchwała SN z 11 stycznia 1996 r., sygn. akt III CZP 191/95.

przedmiot darowizny stanowił część ich majątku wspólnego. Umowa darowizny ma nieodpłatny charakter, co sprawia, że ochrona darczyńcy nie powinna być ograniczana w sposób, który nie ma podstawy w przepisach prawa⁴⁶.

Podsumowanie

W doktrynie pojawiły się dwa odmienne poglądy dotyczące dopuszczalności odwołania darowizny przez darczyńcę. Pierwszy z nich zakłada możliwość odwołania darowizny tylko wtedy, gdy oboje małżonkowie dopuścili się rażącej niewdzięczności w stosunku do darczyńcy. Natomiast drugi pogląd jest bardziej trafny, ponieważ chroni interesy darczyńcy. Stanowi on o możliwości odwołania darowizny tylko wobec rażąco niewdzięcznego małżonka, mimo włączenia przedmiotu darowizny do majątku wspólnego małżonków. W kwestii skutków odwołania darowizny wykonanej do majątku wspólnego małżonków również wykształciły się dwie koncepcje. Pierwsza z nich zakłada, że odwołanie darowizny powoduje przeniesienie przedmiotu darowizny z majątku wspólnego małżonków do ich majątków osobistych w równych udziałach. Natomiast według drugiej, bardziej przekonującej koncepcji, odwołanie darowizny wykonanej do majątku wspólnego małżonków nie powoduje skutków rzeczowych, tylko zobowiązuje małżonka, który wykazał się rażącą niewdzięcznością, do zwrotu połowy wartości przedmiotu darowizny. W sytuacji gdy małżonkowie dokonali darowizny z ich majątku wspólnego, a darczyńca dopuścił się rażącej niewdzięczności tylko wobec jednego z nich, pokrzywdzony małżonek może odwołać darowiznę w odpowiedniej części bez zgody drugiego małżonka. Skutkuje to powstaniem współwłasności w częściach ułamkowych na przedmiocie darowizny między obdarowanym a małżonkiem, który darowiznę odwołał.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Babiarz S., *Spadek i darowizna w prawie cywilnym i podatkowym*, Warszawa 2012.
- Czachórski W., Brzozowski A., Safjan M., Skowrońska-Bocian E., *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2009.
- Dmowski S., *Zobowiązania*, [w:] G. Bieniek (red.), *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, t. 2, Warszawa 2009.
- Filipiak T.A., *Darowizna własnościowego spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego*, Warszawa 1988.
- Gawlik Z., *Zobowiązania. Część szczególna*, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3, Warszawa 2014.
- Golecki M., *Odwołanie darowizny wykonanej w stosunku do jednego z małżonków*, „Przegląd Notarialny” 2003, Nr 2, poz. 17.

⁴⁶S. Solarski, op. cit., s. 266.

- Konieczny Ł., Maziarz A., *Umowa darowizny jako podstawa wpisu w księdze wieczystej*, Warszawa 2011.
- Piasecki K. (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2009.
- Pietrzykowski J. (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2010.
- Radwański Z., *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2009.
- Rejman S., *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 18 lutego 1969 r., III CZP 133/68*, „Nowe Prawo” 1971, nr 6.
- Resich Z. (red.), *Kodeks cywilny – komentarz*, Warszawa 1972.
- Safjan M., *Art. 450–1088. Przepisy wprowadzające*, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny – komentarz*, t. 2, Warszawa 2015.
- Solarski S., *Glosa do postanowienia SN z dnia 15 lutego 2012 r., I CSK 284/11*, „Rejent” 2014, nr 7.
- Solarski S., *Odwołanie darowizny*, Warszawa 2019.
- Stecki L., *Darowizna*, Warszawa 1998.
- Stecki L., *Glosa do uchwały SN z dnia 18 lutego 1969 r., III CZP 133/68*, „Nowe Prawo” 1970, nr 9.
- Stecki L., *Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, [w:] J. Rajski (red.), *Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, seria: System Prawa Prywatnego, t. 7, Warszawa 2006.
- Szpunar A., *Glosa do uchwały SN z dnia 18 lutego 1969 r., III CZP 133/68*, „Nowe Prawo” 1970, nr 7–8.
- Szpunar A., *Kilka uwag o odwołaniu darowizny*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1987, nr 3.
- Szpunar A., *Odwołanie darowizny w stosunku do jednego z małżonków*, „Palestra” 1976, nr 8–9.
- Szpunar A., *Przesunięcia między majątkiem wspólnym i odrębnym małżonków*, „Nowe Prawo” 1989, nr 2–3.
- Warcziński M., *Glosa do postanowienia SN z dnia 15 lutego 2012 r., I CSK 284/11*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2012, nr 1.
- Warcziński M., *Skutki odwołania wykonanej darowizny w świetle przepisów o małżeńskiej wspólności majątkowej*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2007, nr 2.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2023 r., poz. 2809 ze zm.).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. z 2024 r., poz. 1061 ze zm.).

Orzecznictwo

- Postanowienie SN z 15 lutego 2012 r., sygn. akt I CSK 284/11, Lex nr 1129356.
- Postanowienie SN z 9 kwietnia 2015 r., sygn. akt V CSK 444/14, Lex nr 1750150.
- Wyrok SA z 21 listopada 2012 r., sygn. akt I ACa 514/12, Lex nr 1254278.

Wyrok SA z 6 marca 2013 r., sygn. akt I ACa 66/13, Lex nr 1294776.
Wyrok SA z 11 czerwca 2014 r., sygn. akt I ACa 1581/13, Lex nr 1496471.
Wyrok SA z 24 września 2015 r., sygn. akt I ACa 409/15, Lex nr 1808629.
Uchwała SN z 7 stycznia 1967 r., sygn. akt III CZP 32/66, OSPiKA 1969, Nr 5, poz. 97.
Uchwała SN z 18 lutego 1969 r., sygn. akt III CZP 133/68, Lex nr 908.
Uchwała SN z 28 września 1979 r., sygn. akt III CZP 15/79, Lex nr 2435.
Uchwała SN z 10 sierpnia 1988 r., sygn. akt III CZP 67/88, Lex nr 3496.
Uchwała SN z 11 stycznia 1996 r., sygn. akt III CZP 191/95, Lex nr 23718.
Uchwała SN z 31 marca 2016 r., sygn. akt III CZP 72/15, Lex nr 2008734.

Effects of revoking a donation in the light of the matrimonial property regime in Polish civil law

Summary

The aim of the article is to present the issue of the admissibility of revoking a donation made to spouses, the effects of its revocation when one of the spouses committed gross ingratitude and the donation was made to their joint property, and the issue of revoking a donation made by spouses from their joint property when only one spouse has the right to revoke it. The doctrine and case law do not take the same position on the above issues, therefore competing views of each of the views and arguments supporting each of the views were presented, as well as the concepts that seem to be the most accurate were indicated.

Keywords: effects of revoking a donation, revoking a donation, marital property, civil law